

KAHLER FRIGYES

1956 szellemének megtorlása tíz év után

Vaczkó László és Hamusics János ügye

Emlékeztetőül

Az 1956-os forradalom után következett megtorlást Gosztonyi Péter „A magyar Golgota” című könyvében teljes joggal nevezte a magyar történelem legnagyobb politikai megtorlásának. A megtorlás méretei nemcsak az 1848–1849-es forradalom és szabadságharchoz képest voltak óriásiak (pedig akkor az ország területe háromszorosa volt a mai Magyarországnak, s a harci cselekmények is sokkal hosszabb ideig tartottak). A hatalom akkor beérte 120 kivégzéssel, 1200 ember bebörtönzésével és a honvédtisztek egy részének kényszerű sorozásával.

Nem szokványos összehasonlítás, de érdemes meggondolni: a párizsi kommün kegyetlen harcai után – ahol a „véres hét” csatáiban 900 barikádon folyt az elkeseredett öldöklés, amelyben 10 000 felkelő és 3500 kormánykatonát esett el – összesen 12 500 embert vontak felelősségre a bíróságok előtt. 95 halálos ítéletet hoztak, és ebből 23 *elíteltet végeztek ki*. A hatóságok 4000 embert száműztek Új Kaledóniába.¹

A forradalom megtorlásának ma már egyre bővülő szakirodalma van,² ideértve a megtorlás vidéki eseményeinek feldolgozását is.³

Miről vallanak a statisztikai adatok? Az egyik igazságügyi statisztika⁴ szerint – amely szigorúan titkos volt annakidején – 1960. december 31-ig a polgári és katonai bíróságok 21 668 személyt ítéltek el államellenes bűncselekmények címén. 4961 fő felfüggesztett szabadságvesztést kapott, 16 443 embert végrehajtásra kerülő határozott tartamú szabadságvesztésre ítéltek. Egy másik – 1969. november 11-én kelt – igazságügyi minisztériumi statisztika 1956. október 23. és 1958. december 31. között 10 016 fő politikai elítéléséről szól, közülük 259⁵ volt a végrehajtott halálos ítélet.⁶ A kivégzettek tehát – ennek a kimutatásnak az

¹ Magyar Nagylexikon 14. kötet. Budapest, 2002. 541–542.

² Kahler Frigyes: *Joghalál Magyarországon 1945–1989*. Budapest, 1993.; Hegedűs B. András (főszerk.): *1956 kézikönyve*. III. kötet. Budapest, 1996.; Kahler Frigyes–M. Kiss Sándor: *Kinek a forradalma?* Budapest, 1997.; Zinner Tibor: *A kádári megtorlás rendszere*. Budapest, 2001.

³ Kahler Frigyes: *A Brusznjai-per. Emberi sorsok a politikai megtorlás idején*. Budapest, 1998.; Bálint László: *A megtorlás Szegeden 1956*. Szeged, 2004.; A Földes-perről: Kahler–M. Kiss: *Kinek a forradalma?* 231–282. és Jobbágyi Gábor: „Ez itt a vértanúk vére.” Budapest, 1998. 75–110.

⁴ Bírósági statisztikák az 1957–1960 között politikai okból elítéltekről. Igazságügyi Minisztérium (a továbbiakban: IM) 40.014/1990 IM IV/1. Iratok a semmisségi törvények előkészítéséhez.

⁵ Nezvál Ferenc igazságügyminiszter 1958. április 2-án 243 halálos ítéletről számolt be Apró Antalnak, a minisztertanács elnökhelyettesének, azzal, hogy 218 kivégzést már végrehajtottak. Horváth Ibolya–Solt Pál–Szabó Győző–Zanathy János–Zinner Tibor (szerk.): *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez*. 2. kötet. Budapest, 1993. 784–789.

alapul vételével – az elítéltek 2,68 %-át tették ki (volt közöttük olyan is, akit 1941-ben jegyeztek be a születési anyakönyvbe).

Cseh Zita és Szakolczai Attila 229 azonosított kivégzéssel és 14 378 elítéléssel számol 1956. november 4. – 1958. április 1. között.⁷

Zinner Tibor kutatásai a halálraítéltek számát 1963-ig 367 főre teszik (152 embert katonai bíróságok ítéltek el). A bírói ítélet alapján kivégzettek száma saját kutatásaink szerint is 300–400 között volt 1963-ig. Gosztanyi Péter adatai szerint a kivégzettek száma 453 fő.⁸

1958-ban még javában működött a megtorló gépezet. Egy harmadik, 1960-ban záródó statisztikai kimutatás 16 148⁹ elítéltről adott számot.¹⁰ 1961–1963 között az állam elleni bűncselekmények miatt azonban további 2410 főt ítéltek el.¹¹ Így legalább 18 558 fő az állam elleni bűncselekményért elítéltek száma. Ha hozzászámítjuk ehhez az állam elleni cselekményeken túl a politikai jellegű cselekményekért elítéltek számát is, legalább 23 761 elítélésről indokolt szólni.

Tény, hogy ma sem tudjuk pontosan az elítéltek – ezen belül a kivégzettek – számát. Azt azonban megalapozottan állíthatjuk, hogy a megtorlás időszakában az állam elleni és politikai jellegű cselekmények címén több mint 20 000 embert ítéltek el, és a kivégzett áldozatok száma körülbelül 300–400 volt.

Az 1956-os forradalom megtorlásának történetéhez persze nemcsak a bírósági ítéletek tartoznak. A közbiztonsági őrizet¹² körülbelül 16 000–18 000 embert érintett, jórészt azokat sújtotta, akik ellen nem is nyújtottak be vádiratot.

Közkeletű az a vélekedés is, hogy a forradalom büntetőjogi megtorlása a közkegyelmet hirdető 1963. évi 4. törvényerejű rendelettel (tvr.) lezárult. Az 1963-as „kiakudott” közkegyelmet Kádár János 1963. március 21-én jelentette be az országgyűlés ülésén. Ez a közkegyelem sem volt azonban teljes körű, noha az 1963. évi 4. tvr. alapján 3480 fő szabadult a börtönökből.¹³ A forradalom elítélt barikádharcosai¹⁴ azonban továbbra is börtönben maradtak, s csak a hetvenes években szabadultak. Az 1963-as közkegyelem tehát nem hozta

⁶ IM Bírósági Főosztály – Törvényelőkészítő Főosztály feljegyzése a Történelmi Tényfeltáró Bizottság (a továbbiakban: TTB) dokumentációjában. E statisztika szerint az összes elítéltekből 329 fiatalok.

⁷ *1956 Kézikönyve*, I. kötet, 306–307.

⁸ Gosztanyi művében ezt az adatot dr. Radványi Jánostól kapta. Hivatkozik még Hegedüs András közlésére is, aki 800 halálos ítéletet említett, amelynek a felét hajtották végre, s Berecz János adatközlésére is, aki 600 halálos ítéletről beszélt, amelyben a köztörvényes elítélések is benne foglaltatnak. Gosztanyi Péter: *A magyar Golgota*. Budapest, 1993. 70–71.

⁹ 16 748 a nem állam elleni politikai jellegű más elítélésekkel együtt.

¹⁰ Kahler: *Joghalál*, 96–97.

¹¹ Zinner Tibor: *A megtorlás vége – a konszolidáció kezdete?* História, 17. évf. (1995) 9–10. sz. 23–25. A politikai bűncselekményekért elítéltek száma ezekben az években 7013 fő. Uo.

¹² Közbiztonsági őrizet: az 1953-ban megszüntetett internálást (rendőrhatalósági őrizetet) 1956. december 13-tól alkalmazták újból ezen a néven. A többször módosított 1956. évi 31. tvr. 1960. április 1-jéig volt hatályban. Ügyészi jóváhagyással a rendőrség 6 hónapra ítélet nélkül bárkit internálhattott, s a hat hónapot meg lehetett hosszabbítani.

¹³ Mivel a hatalom ez esetben is törekedett arra, hogy a köztörvényes bűnelkövetőket „összemossa” a forradalom elítélteivel (olyan módon is, hogy köztörvényes bűncselekménynek minősítettek az ítéletek olyan cselekményeket, amelyek a forradalom érdekeit szolgálták, pl. lopásnak a harcosoknak történt élelmiszerszállítást), pontosan nem állapítható meg, hogy a szabadultak közül hány fő volt a forradalmár. Számukat valamivel 1000 fő alá becsülik. Lásd: TTB adattár.

¹⁴ Becslések szerint mintegy 600 elítélt maradt a börtönökben, akiknek a harcokban való részvételét emberölésnek (vagy emberölés kísérletének) minősítették.

meg a „békés kiegyenlítődést” (Deák Ferenc), az osztályharc folyt tovább, csak a diktatúra eszköztára változott – némileg.

Tény, hogy akik a forradalomban részt vettek, még számos hátrányos jogi és társadalmi megkülönböztetést voltak kénytelenek elszenvedni.

Lassan elérkezett a „puha diktatúra” időszaka, ahol az „aki nincs ellenünk, az velünk van” jelszava feledtetni akarta a kádári diktatúra véres korszakát, és elkezdődött egy új Kádár-kép festése (amelyről később a „gondoskodó Kádár-apánk” kacsint össze népével). Erről írta N. Pál József *A hatodik koporsó* című írásában: „Mert a nemzeti önbecsülés szétverésének csak egyik része volt a hatalmi brutalitás [...], a másik, ami miatt a lakosság ma is oly öntudatlan tétovasággal bizakodik a régi gárda maradványában, már a hatvanas esztendőben elinduló kádári sikersztorinak lett a következménye. Úgy lehet, hogy ezt a társadalmat megfélemlíteni és elfogadható jólét- és szabadságmennyiséggel bódulatba ringatni is sikerült, ahol az önnön jobbik énjére való emlékezés előbb még veszélyesnek, majd idő múltával csupán idegesítően unalmasnak tetszett. 1956 forradalmának emlékezetét Kádárék szétverték, mi pedig hagytuk szép lassan szétzúllni magunkban.”¹⁵

N. Pál József keserű, de igen pontos diagnózisa sajnos minden tekintetben igaz. Mégis voltak olyan magyarok a hatvanas évek közepén, akik valami módon immunisak voltak a kádári politikával szemben, akik nem akarták, hogy feledésbe menjen a forradalom, s ezért – önvészélyt is vállalva – tenni, sőt fegyveresen harcolni is akartak. Persze nem tömeges méretű ellenállásról van szó. Cseh Gergő Bendegúz tárgyyszerű tanulmányban összegezte a forradalom tizedik évfordulóján fennálló állambiztonsági helyzetet.¹⁶ Az állambiztonsági ügyben felelősségre vontak száma a tizedik évforduló évében 991 fő volt, nagyságrenddel több, mint az előző, 1965-os és a következő, 1967-es évben.¹⁷

A legsúlyosabb ügycsoportból – a halálbüntetéssel fenyegetett fegyveresen elkövetett összeesküvésből – az állambiztonsági szervek hat ügyben folytattak nyomozást, s emeltek vádat az ügyészségek. A hat esetből egy tekinthető olyanak, amelyhez fegyveres akció – vasúti sínek felrobbantása – is kapcsolódott, a többi ügyben a résztvevők csupán programokat és röplapokat készítettek, s a halálos ítéletet lehetővé tevő fegyveres minősítés¹⁸ egy-egy – esetenként hasznavehetetlen – pisztoly rejtegetése alapozta meg.¹⁹

Mi volt mindennek a jogi háttere?

A Btk. 116.§ (1) bekezdésében meghatározott és (3) bekezdés c/ pontja szerint a fegyveresen elkövetett összeesküvés *kezdeményezésének vagy vezetésének* törvényi tényállását valószínűsítette meg az a személy, aki a „Magyar Népköztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjének megdöntésére, aláásására vagy gyengítésére irányuló összeesküvést kezdeményez ...” Nem szokványos, hogy egy fogalmat a törvény önmagával definiál. (Ti. összeesküvés, ha valaki összeesküszik.) Talán ennek az oldására törekedett a miniszteri indoko-

¹⁵ N. Pál József: *A hatodik koporsó*. Hittel, 11. évf. (1998) 7. sz. 106.

¹⁶ Cseh Gergő Bendegúz: *Állambiztonsági helyzetjelentés az 1956-os forradalom tizedik évfordulóján*. In: *Trezor 2. A Történelmi Hivatal évkönyve 2000–2001*. Budapest, 2002. 279–301.

¹⁷ 1965-ben 594 főt, 1967-ben 529 főt vontak felelősségre. Cseh: *Állambiztonsági helyzetjelentés*, 280.

¹⁸ Büntető törvénykönyv (Btk.): 1961. évi V. törvény.

¹⁹ Hasonló megállapításra jut Cseh Gergő Bendegúz is. Cseh: *Állambiztonsági helyzetjelentés*, 285.

lás,²⁰ amikor utalt az 1946. évi VI. törvény 1.§-ban foglalt szervezkedés büntetetté azzal, hogy az ott leírt szervezkedést nevezi a törvény összeesküvésnek.²¹ Sokkal lényegesebb – erről csak a miniszteri indoklás szól –, hogy mit ért a törvényhozó a „fegyveres elkövetés” főben járó büntetési tétellel is fenyegető, minősített esetén. (A fegyveres összeesküvésben résztvevő vagy azt támogató személy büntetése 15 évig terjedő szabadságvesztés.²²) A törvénynek nem minősülő indoklás szövege szerint: „Az összeesküvés társadalomra való veszélyességét jelentős mértékben fokozza, ha fegyverek állnak rendelkezésre. Az összeesküvés fegyveres jellegének mint minősített esetnek a megítélésénél közömbös, hogy a fegyvereket az összeesküvés létrehozását követően szerezték-e be, vagy pedig az összeesküvés tagjai már eredetileg is rendelkeztek fegyverrel.”²³ A szűkszavú indoklás azzal nem foglalkozik, hogy kell-e vizsgálni a fegyver birtoklásának a célját. A kialakult bírói gyakorlatban sem merült fel semmilyen megszorító feltétel. Más szóval, ha az összeesküvésben résztvevőknek vagy az azt támogatóknak *bármilyen okból* fegyverük volt, a súlyosabb minősítés valószínűleg meg, akár használták a fegyvereket, akár nem.

Akik ellenállók voltak

Miben is állt a forradalom után az ellenállás, miután a társadalom jelentős része elfogadta a kádári konszolidáció feltételeit?

A Dunántúlon két ilyen csoport is létezett. Az egyik csoportot Vaczkó László magyar-történelem–orosz szakos tanár és barátai (Ajkacsinger, Devecser), a másikat Hamusics János bányász (Padragkút) és barátai alkották. Mindkét csoportra 1966 tavaszán csapott le a politikai rendőrség. Kik voltak ők, mit akartak, mit tettek, és mi lett a sorsuk? Ezekre a kérdésekre keressük a választ a nyomozati és bírósági iratok,²⁴ valamint Vaczkó László önéletrajzi kötete²⁵ alapján.

A Vaczkó-ügy

Az ügy előzményei még a forradalom előtti időkre nyúlnak vissza. Ismerkedjünk meg először a későbbi büntetőügy résztvevőivel, akiket a nyomozati iratokban gyanúsítottként, az ügyészi és bírósági anyagban vádlottként jelölt meg a hivatali nyelvhasználat.

Vaczkó László (1933) az ügy I. rendű [a továbbiakban: r.] vádlottja középiskolai tanulmányait Budapesten fejezte be, és közgazdasági technikumira érettségig szerzett. Repülőtisztiskolára jelentkezett, de „kulák származása miatt” (édesapjának egy kis malma volt) elutasították. Különböző munkahelyeken fizikai munkás volt, és letöltötte sorkatonai szolgálatát. A forradalom alatt Somlóvásárhely községben az Ifjúsági Forradalmi Tanács elnökének választották. A forradalom leverése után rövid időre külföldre távozott, de tíz nap után hazatért. Vaczkó Lászlóra a forradalom eseményei egy életre szóló elkötelezettséget jelentet-

²⁰ A törvény paragrafusonkénti részletes indoklását a törvény szövegével egységes szerkezetben közli: *A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve*. Budapest, 1962. (A továbbiakban: Indoklás.)

²¹ Indoklás, 213.

²² Btk. 117. § (1) bek. c/ pont

²³ Indoklás, 216–217.

²⁴ Mindkét büntetőügy iratai eredetiben a Veszprém Megyei Levéltárban találhatóak.

²⁵ Vaczkó László: *Virrasztótűz – egy ellenálló mozgalom története*. Budapest, 2001.

tek, amelyért tenni akart a nehéz években is. A vádirat²⁶ szerint – amely tartalmazza a hét, vád alá helyezett személy rövid életútját – a forradalom [a vádiratban természetesen az „ellenforradalom” megjelölés szerepel] után 1957 márciusától 1959 szeptemberéig az ajkai timföldgyárban villanyhegesztőként dolgozott, majd a deveçseri általános iskolában orosz nyelvszakos tanárként tanított. 1960-tól a Pécsi Tanárképző Főiskolán tanult, magyar-történelem szakos diplomát szerzett 1964-ben. „Iskolai munkáját megfelelően látta el”, alapította meg a főügyészség. Megtudhatjuk, hogy a Pedagógus Szakszervezet helyi titkára s az MSZMP tagjelöltje volt. 1966. március 14-én tartóztatták le.

Fazekas János (1926) II. r. vádlott 1950-ben a pápai tanítóképzőben szerzett tanítói oklevelet. Nyomban Somlószőlősön kezdett tanítani, de 1957-ben a forradalomban való részvétel miatt közbiztonsági őrizetbe került 5 hónapra. Szabadulása után hosszan betegeskedett, majd 1958 októberétől könyvelőként dolgozott 1962 augusztusáig, amikor is visszavették az iskolába, és politechnikát tanított a felsőtagozatosoknak. „Munkáját felettesei meglegedésére látta el.” 1966. március 14-én letartóztatták.

Burucs Dezső (1930) III. r. vádlott Vaczkó László gyermekkori barátja volt. A nyolc általános iskolai osztályt végzett Burucs molnárinas volt Vaczkó László apjánál, majd a katonai ideje alatt egyéves páncélos tiszti tanfolyamot végzett, és 1952-ben hadnagyi rangban kapott tiszti beosztást. „1956 végén leszerelt, és 1958-ban a tartalékos tiszti állomány felülvizsgálata során az ellenforradalom idején tanúsított magatartása miatt tiszti rendfokozatától megfosztották.”²⁷ Rövid ideig raktáros volt egy kereskedelmi vállalatnál, majd „1963. augusztus 1-től letartóztatásáig a Magyar Néphadsereg 6033.Pf. számú alakulata tárolási osztályának raktárrészleg vezetője. Munkahelyének véleménye szerint feladatát mindig maradéktalanul végrehajtotta [...] az alakulat egyik legmegbecsültebb polgári dolgozója volt.”²⁸ 1966. március 14-én tartóztatták le.

Vesztróczy²⁹ Antal (1930) ugyancsak Vaczkó László gyermekkori barátja volt. Nyolc általános iskolai osztályt végzett, és szülei gazdaságában dolgozott. Katonaidejét az ÁVH belső karhatalomnál töltötte le, ahonnan leszerelt, és előbb segédmunkásként, majd 1954-től traktorosként dolgozott letartóztatásáig, 1966. március 15-ig. Büntetőeljárást többször indítottak ellene, így izgatás miatt 1959-ben 3000 Ft pénzbüntetésre ítélték.³⁰ „Traktorosként jó munkát végzett, amelynek elismerésül többször tüntették ki oklevéllel [...] »kiváló kombajnvezető« címet is nyert.”³¹

Major István (1930) V. r. vádlott 1951-ben közgazdasági érettségét szerzett. Vaczkó László osztálytársa és barátja volt. 1954-től letartóztatásáig – 1966. március 14-ig – a Magyar Optikai Művek dolgozója volt. „Munkáját megbízhatóan, jól elvégezte, de munkahelyén politikailag passzív, zárkózott emberként ismerték.”³²

Gubics Dezső (1933) VI. r. vádlott a kertészeti technikum három évfolyamát végezte el. Szülei gazdaságában dolgozott 1959-ig (ekkor a szülők „beléptek” a termelőszövetkezetbe). Letöltötte katonai szolgálatát, őrzetóként szerelt le, majd a termelőszövetkezetben vállalt

²⁶ A Veszprém Megyei Főügyészség B.10030/1966. számú 1966. július 9. napján kelt vádirata dr. Péntek Károly megyei főügyész aláírásával (a továbbiakban: Vádirat).

²⁷ Vádirat, 3.

²⁸ Vádirat, 3.

²⁹ Vesztróczy neve az iratokban Veresztróczy vagy Veresztróci formában is szerepel.

³⁰ Legfelsőbb Bíróság Bf.1336/1959/9. Ebben az időben 3000 Ft egy fizikai munkás 2-3 hónapi fizetésének felelt meg.

³¹ Vádirat, 3-4.

³² Vádirat, 4.

munkát Somlószlóson. 1961-től Nagyalányoson a termelőszövetkezetben könyvelő, majd törzsellátényesztő volt 1966. március 16-i letartóztatásáig.

Kocsy³³ József (1925) VII. r. vádlott kereskedelmi középiskolában érettségizett 1944-ben. Nem sokkal ezután katonai behívót kapott. Hadapród őrmesterként megsebesült, majd Ausztriában hadifogságba esett. 1948 júniusától letartóztatásáig a MÁV Gépjavító Üzemi Vállalatnál Budapesten dolgozott. „Munkáját szorgalmasan, megbízhatóan és odaadással végezte.”³⁴ Többszörös, elismert véréadó volt. 1966. március 30-án tartóztatták le.

A vádirat

A vádirat zilált szerkezetéből elősejlik, miként épült fel az „összeesküvés”, mi motiválta a résztvevőket, s megtudunk mindent a röpcédulákról és a fegyverekről is. Mindez az eljárásjog szerint a vád tárgyát képezte, amiről a bíróságnak ítéletében döntenie kellett. A kiindulópont Vaczkó László, az ügy főszereplője, akiből egy akkor divatos fogalmat, „a tudatos ellenforradalmár” alkotta meg a vádhatóság. E koncepció jegyében megtudjuk, hogy az „I. r. Vaczkó László az 1956. októberi ellenforradalmi események tevékeny résztvevője volt. Lakóhelyén, Somlószásárhely községben bevásárolták az ún. »Ifjúsági Forradalmi Tanácsba«, amelynek elnöke lett. Az ellenforradalom leverése után [...] barátja rábeszélésére 1956. decemberében menyasszonyával Ausztriába szökött. 10 napos kintartózkodás [sic!] az ellenforradalom eszméi mély benyomást tettek [sic!]. Maga előtt ideának tekintette [sic!] az ellenforradalom azon célkitűzéseit, amelyek akkor a Magyar Népköztársaság törvényes államhatalmának megdöntésére irányultak. Így különösen rokonszenvezett a többpártrendszer visszaállítása, hazánkunk a Varsói Szerződésből,³⁵ a KGST-ből³⁶ való kiszakítása gondolatával és az ország »semlegesítése« gondolatával. Mivel Vaczkó László úgy érezte, hogy az ellenforradalom alatt játszott szerepe miatt sérelmek érték, és az 1959-ben történt pedagógusi pályára lépése is pillanatnyilag anyagilag kevésbé volt számára előnyös, ezért pár évi politikai passzivitás után újból foglalkoztatni kezdte az 1956-os ellenforradalom eszméi fenntartásának gondolata”.³⁷

Ez a magyar nyelvünket megalázó bekezdés igyekszik sugallni a bíróságnak – s a közvéleménynek, hogy Vaczkó László nem csak megátalkodottan „ellenforradalmár”, de önző, sőt saját döntésekre is képtelen ember. Arra már nem ad magyarázatot a vádhatóság, ugyan mi haszna lehetett vagy mit várhatott egy falusi pedagógus vádlott, amikor a „néphatalom szilárd” (Kádár János), attól, hogy ápolja 1956 emlékét és eszmeiségét.

Megtudjuk a vádiratból, hogy Vaczkóék Somló-hegyi pincéjében minden évben megünnepelték a forradalom évfordulóját. „Vesztróczynak az 1959-ben izgatás miatt történt elítéléséről Vaczkó tudomást szerzett, és mindezen tények hatására, valamint, hogy gyermekkori barátság fűzte össze őket, Vaczkó 1959-től kezdődően október 23-a alkalmával felhívta Vesztróczyt a Somlón lévő pincéjébe, és ott »megünnepelték« az ellenforradalom ki-

³³ Kocsy neve gyakran Kocsi formában is szerepel az iratokban.

³⁴ Vádirat, 4.

³⁵ Varsói Szerződés: 1955. május 14-én Varsóban létrehozott, a Szovjetunió érdekkörébe tartozó államokat (Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország, Német Demokratikus Köztársaság, Románia) átfogó katonai blokk. 1991. július 1. napján Prágában szűnt meg.

³⁶ KGST: Kölcsonös Gazdasági Segítség Tanácsa. 1949. január 25-én Moszkvában Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország Magyarország, Románia és a Szovjetunió által létrehozott gazdasági szervezet a szovjet birodalmi gazdaságpolitika megvalósítására. 1991. szeptember 26-án szűnt meg.

³⁷ Vádirat, 4–5.

törésének évfordulóját, felidéztek az 1956-os eseményeket.”³⁸ A vád tárgya ezután Vaczkó Lászlónak az a cselekedete, hogy „1961. október 23-a alkalmából több közeli barátjának és ismerősének borítékba képes levelezőlapot küldött az ellenforradalom évfordulójára való emlékeztetésül”.³⁹ A vádirat – némi homállyal – úgy sejteti: ekkor vetette fel Vaczkó László Vesztróczynak, hogy „kellene röplapokat küldeni és azok előállítására és terjesztése céljából jól lenne [sic!] egy baráti társaságot létrehozni. Vesztróczy ezzel az elképzeléssel egyetértett és vállalkozott a társaságban való részvételre”.⁴⁰

Vaczkó László Major Istvánt és Burucs Dezsőt hívta meg levélben. Megírta mindkettőnek, hogy látogassa meg, és eléggé egyértelműen kitért a leveleiben arra, hogy „rendkívül fontos politikai megbeszélni valóik lennének”.⁴¹ Major „csak 1962 nyarán tett eleget Vaczkó meghívásának” – így a vádirat –, és nem adta beleegyezését az „ellenforradalmi röplapok” terjesztéséhez.⁴²

Vaczkó időközben az 1962–1963-as tanévnyitó értekezleten megismerkedett Fazekas József II. r. vádlottal, s mert „tudomást szerzett ellenforradalmi múltjáról [...], kereste barátságát [...], előhozakodott a röpcédulák terjesztésének ötletével is.”⁴³ Fazekas a tervet helyeselte. 1962. október 23-át együtt ünnepelték a Somlón lévő borospincében, „amikor tervbevettek [sic!] hozzájuk hasonló ellenséges beállítottságú személyekből társaság létrehozását”.⁴⁴

1963 nyarán Vaczkó, Fazekas és Vesztróczy egy találkozásuk alkalmával „arra a következtetésre jutottak, hogy a nemzetközi helyzet alakulása miatt rendszerváltozásra is számítani lehet, és megállapodtak abban, hogy társaságot alapítanak, amely az ellenforradalom eszméinek ébrentartására röpcédulákat készít és terjeszt”.⁴⁵ Elhatározták „program” készítését is. Felvetődött Burucs Dezső „beszervezése” is, akit „1956-os magatartása miatt szerelték le a katonaságtól”. Vaczkó felvette a kapcsolatot Burucs Dezsővel, aki 1956-ban tagja volt ezrede Forradalmi Katonai Tanácsának. Burucs csatlakozott a társasághoz.⁴⁶

Az 1963. október 23-án megtartott találkozóra Vaczkó elkészítette a programtervezetet, amelyet Fazekas, Vesztróczy, Burucs és Major elfogadott, s szervezetüket „Októberi Front”-nak nevezték el. Elhatározták, hogy gyermekjáték guminyomda segítségével készített röpcédulákat küldenek olyan személyeknek „akik [részesei voltak] az ellenforradalmi eseményeknek, vagy akik egyébként szemben állnak a szocialista társadalmi renddel”.⁴⁷

1964 januárjában Vaczkó elkészítette az „Alakuló Nyilatkozat” szövegét. E szerint a csoport magát a szervezet „Irányító Bizottságának” tekinti, feladatának tartja osztagok szervezését, amelyek „5-6 fős sejtekből állnak a bizottság egyes tagjainak irányításával”. Felállítanak egy polgári és egy katonai tagozatot, „hogy az esetleges rendszerváltozás elősegítése érdekében, illetve annak váratlan beköszöntése esetén speciálisan tudják kifejteni a népi

³⁸ Vádirat, 5.

³⁹ Vádirat, 5.

⁴⁰ Vádirat, 5.

⁴¹ Vádirat, 6.

⁴² Vádirat, 6.

⁴³ Vádirat, 6.

⁴⁴ Vádirat, 6.

⁴⁵ Vádirat, 6.

⁴⁶ Vádirat, 7.

⁴⁷ Vádirat, 8.

demokratikus államrend elleni tevékenységüket”.⁴⁸ A programot a januári összejövetelel elfogadták, és – konspirációs okból – „fedőnévvel” írták alá, majd az okmányt elrejtették.

Farkas József két ismerősét is megkísérelte bevonni a csoportba, de egyik kísérlete sem vezetett eredményre.

1964 nyarán az „összeesküvők” – Gubiccsal együtt most már hatan – ismét találkoztak. A találkozón a forradalomról beszélgettek, valamint „újból tárgyaltak a program egyes pontjairól”. A legközelebbi találkozót 1964. október 23-ára tűzték ki. Ekkora Vaczkó megvette az „5 garnitúra guminyomdát”, és elkészítette a következő szövegű röplapokat: „Gondolj merészre és nagyot és tedd rá életedet, nincs veszve bár mi sors alatt, ki el nem csüggedt. 1964. október 23. O. F. [Októberi Front]”. Vaczkó a devicséri vasútállomáson a mozgópóstan 16–25 darab röplapot fel is adott.

Október 23-án a véglegesített „Alakuló Nyilatkozat” szövegét – konspirációs okból – ismét „fedőnévvel” írták alá, majd az okmányt „ünnepélyes keretek között” elrejtették.⁴⁹ Ezen az ülésen mindenkinek tudomására jutott, hogy a csoportnak van fegyvere is. Ez egy 7,62 kaliberű működőképes TT. pisztoly volt, amelyet Vaczkó és Vesztróczy még a forradalom idejéből rejtgetett, és amelyhez volt néhány doboz lőszer is. Volt még egy Colt gyártmányú forgópisztoly – a világháború idején került Vaczkóhoz –, de ehhez nem volt lőszer.

A csoport bővítése továbbra is sikertelen maradt. 1965. március 15-re Vaczkó László újabb röplapot készített: „Emlékezzél hazánk elfelejtett nagy nemzeti ünnepén OF”. 1965 nyarán a csoport összejövetelel felmerült, hogy Nagy Imre kivégzéséről is röplap készüljön. Vaczkó és Fazekas elkészítették az „Emlékezzék az 1956-os forradalom mártírjaira OF” szövegű röplapot, majd később a „Lesz még egyszer ünnep a világon, majd ha megkondul a vész harangja OF” szövegű röplapot.⁵⁰ A következő összejövetelel 1965. október 23-án volt.

Az „ellenforradalmi” és „izgató” röplapokra felfigyelt a politikai rendőrség. (Állítólag egy megsérült boríték vezetett nyomra.⁵¹) A rendőrség látókörébe került Vaczkó László nagybátyja, Kocsy József – ő már 1964. október 23-án is kapott röplapot –, akitől a rendőrség együttműködést követelt. Kocsy – noha megígérte „hogy bármit is megtud a röplap készítőiről, úgy azt tudomásukra fogja hozni [ti. a politikai rendőrségnek – K. F.] [...]”, azonban éppen az ellenkező tevékenységbe kezdett⁵² – a rendőrség lépéseiről informálta Vaczkó Lászlót és barátait (1966. február 20.). A csoport tervezte újabb röplapok készítésével a rendőrség félrevezetését, erre azonban már nem volt idejük. Valamennyiüket letartóztatták.

Az első fokú eljárás

A benyújtott vádirat alapján az első fokú eljárást a Veszprém Megyei Bíróság folytatta le.⁵³ A büntetőtanács elnöke dr. Halmai János, a megyei bírósági elnöke volt.⁵⁴ Az első tárgyalást 1966. augusztus 15-én tartotta a bíróság, majd a nyolcadik tárgyalási napon,⁵⁵ 1966. augusztus 31-én hirdetett ítéletet.

⁴⁸ Vádirat, 8.

⁴⁹ Vádirat, 11.

⁵⁰ Vádirat, 13–14.

⁵¹ Vádirat, 14.

⁵² Vádirat, 14.

⁵³ B.529/1966. szám alatt.

⁵⁴ Az ítélőtanács másik két tagja népi ülnök volt Timár Károly és Németh István személyében.

⁵⁵ A tárgyalási napok: 1966. augusztus 15., 16., 17., 18., 22., 23., 25. és 31.

Az ügyben meghozott – 47 oldal terjedelmű – első fokú ítélet⁵⁶ tényállása lényegében azonos a vádiratban foglaltakkal (több helyen annak szolgai átvétele). Mindenben osztotta a bíróság a vád koncepcióját, amely szerint a vádlottak „tudatos ellenforradalmárok”, akiknek célja a „népi demokratikus rendszer megdöntése” volt.⁵⁷

A vádlottak a kihallgatások folyamán – a fegyveres elkövetés kivételével – *beismerésben* voltak. A fegyverek meglétének tényét a nyomozás során nem tagadták, csupán azt vitatták, hogy azoknak szerepe lett volna a cselekmények menetében. A tárgyaláson Burucs Dezső, Major István és Gubics Dezső visszavonták e tekintetben a nyomozati vallomásukat, és tagadták, hogy tudtak a fegyverekről.⁵⁸ A megyei bíróság nem fogadta el a vallomások megváltoztatását. Így a súlyosabb minősítés „kikerülését” célzó védelmi taktika nem vezetett eredményre.

A bűnösség kimondását követően a bíróság Vaczkó Lászlót a Btk. 116.§ (1) bekezdésébe ütköző és a (3) bekezdés c/ pontja szerint minősülő „fegyveres összeesküvés szervezése” büntetében, Fazekas József, Burucs Dezső, Vesztróczy Antal, Major István, Gubics Dezső vádlottakat a Btk. 116.§ (2) bekezdés c/ pontjára utalással „fegyveres összeesküvésben való részvétel” büntetében marasztalta el. Utalt a bíróság a törvény miniszteri indokolásában írottakra, mely szerint a fegyveresen történt elkövetés – súlyosabb minősítéshez – nem szükséges a fegyver használata, csupán a „*fegyverek megléte*”.⁵⁹ [Kiemelés az ítéletben – K. F.] Kocsy Józsefet – tagadásával szemben – bűnpártolás miatt mondta ki bűnösnek.

A kiszabott büntetések embertelenül szigorúak, különösen annak fényében, hogy az összeesküvés tényleges veszélye az adott körülmények között csak elméleti volt. Vaczkó Lászlót 8 év szabadságvesztésre, 6 évi közügyektől eltiltásra és 10 000 Ft vagyonekobzásra, Fazekas Józsefet 5 év szabadságvesztésre, 3 évi közügyektől eltiltásra és 10 000 Ft vagyonekobzásra, Burucs Dezsőt 4 év szabadságvesztésre, 3 évi közügyektől eltiltásra és 2000 Ft vagyonekobzásra, Vesztróczy Antalt 5 év szabadságvesztésre, 3 évi közügyektől eltiltásra és 2000 Ft vagyonekobzásra, Major Istvánt 3 év szabadságvesztésre, 2 évi közügyektől eltiltásra, Gubics Jenőt 2 év szabadságvesztésre, 1 évi közügyektől eltiltásra, végül Kocsy Józsefet 7 hónapi szabadságvesztésre ítélte az első fokú bíróság.

A megyei főügyészség valamennyi vádlott *terhére* jelentett be fellebbezést, míg az I–VI. r. vádlottak védői a fegyveresen elkövetés minősítése miatt és enyhítésért fellebbeztek. Sérelmezték azon bizonyítási indítványok elutasítását is, amelyek arra irányultak, hogy a vádlottak 1956-ban „pozitív magatartást” tanúsítottak.

Így került sor a másodfokú eljárásra a Legfelsőbb Bíróság előtt 1967. január 9-én. A másodfokú tanács elnöke az 1956-os megtorlás egyik hírhedt tanácselnöke, dr. Radó Zoltán, a tanács előadó bírója B.-né dr. Tóth Matild, a szavazó bíró dr. Schirilla Iván volt. A másodfokú ítélet⁶⁰ apróbb módosításokon⁶¹ és a cselekmény pontos jogi elnevezésén⁶² túl nem nyúlt az első fokú ítélethez. Rámutatott az ítélet, hogy nincs helye további bizonyításnak, „mert értékelhető pozitív magatartás vádlottak javára nem mutatkozott”.⁶³ A súlyosí-

⁵⁶ B.529/1966/14. szám. (a továbbiakban: ít. I.)

⁵⁷ Vö.: ít. I., 21–22

⁵⁸ It. I., 33.

⁵⁹ It. I., 38.

⁶⁰ A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Bf.II.1320/1966 sz. (a továbbiakban: It. II.)

⁶¹ Vaczkó László vagyonekobzását 8000, Fazekas József vagyonekobzását 5000 Ft-ra mérsékelte.

⁶² Az ítélet Vaczkó László esetében fegyveres összeesküvés kezdeményezését és vezetését állapította meg, Kocsy József cselekményét összeesküvés feljelentése elmulasztásának minősítette.

⁶³ It. II., 7.

tásra irányuló fellebbezést a bíróság nem tartotta alaposnak, mert „nem lehet attól eltekinteni, hogy tevékenységük eredménye nem volt jelentős”.⁶⁴ Nem látott lehetőséget a Legfelsőbb Bíróság az enyhítésre sem. Úgy értékelte, hogy a „vádlottak minden különösebb ok nélkül – hiszen egyéni életkörülményeik valamennyiüknek megfelelő volt, dolgozhattak, megfelelő keresettel, jövedelemmel rendelkeztek, tanulhattak – támadt az állam ellen, és olyan veszélyes programért való harcra kötelezték el magukat, amely népünk saját szomorú tapasztalata alapján már súlyos veszteségeket okozott”.⁶⁵ [Kiemelés tőlem – K. F.]

Más szóval az elítéltek azért kerültek hosszú évekre börtönbe, mert nem fogadták el a kádári rend kompromisszumát, azt, hogy éld az életedet élhető feltételek mellett, de ne avatkozz soha a hatalom dolgába. Nem is érti a legmagasabb bírói fórum, mi oka lehetett ezeknek az embereknek arra, hogy nem fogadják el ezt a felkínált lehetőséget. Az, hogy az emberek joga és igénye lehet olyan dolgokra, mint nemzeti függetlenség, emberi és politikai jogok, legtávolabbról sem sejlik fel a bírák gondolkodásában.

Mi volt az a „veszélyes program”, amely mellett Vaczkó László és barátai elkötelezték magukat, s amelyért ilyen súlyos büntetésben részesültek, annak ellenére, hogy „tevékenységük eredménye nem volt jelentős”?

A program

A program fennmaradt a büntető iratok között „Az Októberi Front célja” címen. E szerint „Maximális cél: Egy új Magyarország, amely igazán szabad, független és semleges, amely demokratikus alapokon berendezett, és az állam minden irányú cselekedetét az igazi értelemben vett szocialista–humanista eszmék hatják át és irányítják. Minimális cél: I. A fenti célért harcba szállni kívánczó erőket felkutatni, megszervezni és megfelelő szinten összefogni és irányítani. II. Az adott körülményektől függően minden eszközzel támogatni minden olyan mozgalmat, törekvést, harcot, amely népünk igazi szabadságának kivívásáért indult.”⁶⁶ Az irat folytatása – a „Végrehajtási program” című rész – így fogalmaz: „A várt történelmi pillanat két részre osztja a tevékenységi feladatokat: 1. A felkészülés időszakára 2. a végrehajtás időszakára”, majd szól a polgári és katonai tevékenység létéről, a szervezetek létrehozásáról és azoknak a „legkonspiratívabb módszerekkel történő kiépítése és bővítése” szükségességéről. Az irat tartalmaz végül egy eszköztöveget.

Figyelmet érdemel még – mert a csoport tagjainak felfogásán túl érzelmi világukba is bepillantást enged – a program praeambuluma tekinthető néhány szakasz: „Az utóbbi két évtizedben hazánk történelmében különböző politikai irányzatokat képviselő társadalmi rétegek próbáltak irányítani. A végzetes küzdelemben egy külföldi fegyverektől támogatott kisebbségnek sikerült megszerezni a hatalmat. Az ezt következő kor sok bűnös és féktelen, az emberiesség, a szabadság, a demokrácia ellen elkövetett tettei érlelték meg az 1956. október 23-án kirobbant forradalmat.” A következő rész – mintegy vitatkozva a hivatalos ideológiával – kijelenti: „Az 1956-os Magyar Októberi Forradalom nem ellenforradalom volt. [...] A restaurációra való törekvés hazánkban halálraítélt volt, s az ma is. [...] Mérföldkő volt népünk számára is [ti. a forradalom], amely azóta szabadabb légkörben s viszonylag jobb körülmények között él. Ilyen vonatkozásban nem volt hiábavaló a véres áldozat. [...] A cél még távol [van], a harcnak folyni kell tovább [...] szervezetünknek is célja az októberi gondolatok tüzeinek ápolása s a kellő időben a kellő módszerrel folytatandó

⁶⁴ Ít. II., 10.

⁶⁵ Ít. II., 10.

⁶⁶ Melléklet a büntető iratoknál.

harc felvétele, továbbvitele a győzelemig. [...] Zászlónk még az illegalitás sötétjében lobog. A magyar október dicső példája mutatja a nagy célt, buzdít a harcra az új Magyarországért.”

A Vaczkó-ügyből leszűrhető tanulságok

A tanulságokat keresve látnunk kell, hogy tíz évvel a forradalom után csak igen kis számban és elszigetelten léteztek olyan emberek, akik megkísérelték, hogy egymás között kapcsolatot építsenek ki, s ápolják a forradalom emlékét, mert úgy ítélték meg, hogy a forradalom nemzeti függetlenségre és a polgári szabadságjogok korlátlan gyakorlására vonatkozó követeléseai hiányoznak az életükből (s úgy vélték, hogy polgártársaik életéből is).

Sokatmondó, hogy a kis csoport nem tudott szervezetileg továbblépni, környezetük visszautasította a forradalom emlékének ápolását. Nem vállalta senki az ezzel járó kockázatot. Naiv, romantikus (esetenként suta) lépéseik – amely mögött megkérdőjelezhetetlenül tiszta érzések álltak – a hatalom oldaláról brutális megtorlást váltottak ki. Ezzel a hatalom félreérthetetlenül megüzenté – az egykori sajtó bő teret engedett az ügy ismertetésének –, kíméletlenül lesújt mindenkire, aki nem fogadja el a „kádári kompromisszumot”.

A Hamusics-ügy

A dunántúli ellenállás legnagyobb büntetőügye nagy riadalmat keltett az állambiztonság berkeiben. A Veszprém Megyei Főügyészség 1966. július 30-án kelt vádiratában⁶⁷ kilenc ember ellen nyújtott be vádat a Veszprém Megyei Bírósághoz.⁶⁸ Kik voltak a vádlottak?

Hamusics János (1936) I. r. vádlott, padragkúti lakos, robbantóvájár volt. A nagy családban (tíz testvére volt) nevelkedett Hamusics János öt osztály végzett, majd munkába állt, és különböző munkahelyeken végzett nehéz fizikai munkát. 1955-ben került a padragi szénbányákhoz. „Hamusics János az ellenforradalom idején önként jelentkezett Halimbán az egyik fegyveres ellenforradalmi alakulatba, amelynek tagjaként fegyveresen tevékenykedett. Ellenforradalmi tevékenységéért felelősségrevonásban nem részesült”⁶⁹ – írja a vádirat az üzemi őrségben szolgálatot teljesítő Hamusicsról. „Egyébként terhelhet a munkahelyén jó munkaerőnek tartották, a munkája kifogás alá nem esett. Kezdetben csillésként, később pedig vājárként dolgozott, majd 1959-ben robbantó mesteri vizsgát megszerezte [sic!].”⁷⁰ Hamusics János a bányában szakszervezeti bizalmi volt. A kétgyermekes bányász élettársa két gyermekének eltartásáról is gondoskodott. Kölcsönrel terhelte családi ház tulajdonával rendelkezett. 1966. április 28-án tartóztatták le.

Balázs Sándor (1937) II. r. vádlott – ugyancsak vājár – igen szegény családból származott. Korán árvaságra jutott. Tizenötéves korától dolgozott. 1961-ben került a padragi bányába vājárnak. 1964-ben robbantómesteri vizsgát tett. 1964. novembertől súlyos betegséggel táppénzes állományba került. Az egygyermekes bányásznak egy családi ház vagyona volt, amelyet bankkölcsönrel terhelte. 1966. április 28-án tartóztatták le.

Papp Pál (1928) III. r. vádlott gyermekkorában ugyancsak nyomasztó volt. A menhelyről kikerült árva gyermek igen korán dolgozni kényszerült. Csillés volt hosszú ideig a padragi bányában, majd az építőiparban segédmunkás lett. Nőtlen, gyermektelen volt. Egynegyed illetőségű házrész tulajdonnal rendelkezett. 1966. április 28-án tartóztatták le.

⁶⁷ B.10034/1966. szám. Dr. Péntek Károly megyei főügyész aláírásával 18 oldal terjedelemben.

⁶⁸ A vádiratot 1966. augusztus 3-én iktatta a bíróság B.584/1966. szám alatt.

⁶⁹ Vádirat, 3.

⁷⁰ Vádirat, 3.

Búzás István (1920) IV. r. vádlott 1935-től folyamatosan dolgozott, 1938-tól bányász volt. 1945-től a Szociáldemokrata Párt tagja (automatikusan került így 1948-ban az MDP-be). „1944. októbertől 1945. március végéig mint tábori csendőr teljesített szolgálatot a szovjet csapatok elleni harcban. Az 1956-os ellenforradalom idején aktív résztvevő volt munkahelyén a különféle ellenforradalmi cselekményekben. Így részt vett a bánya szakszervezete iratainak elégetésében, része volt az üzemőrség lefegyverzésében, [...] delegálták abba a küldöttségbe, amely a győri ellenforradalmi kormánnyal [sic!] tárgyal.”⁷¹ Búzás 1966. januárig frontmester volt, amikor – „bár a munkához való viszonya kifogás alá nem esett” – alacsonyabb munkakörbe helyezték. Búzás István családi házzal és – ami akkor elég ritka – egy Trabant személygépkocsival rendelkezett. 1966. május 26. napján tartóztatták le.

Molnár János (1928) V. r. vádlott vágár. Két kiskorú gyermeke volt, elvált. 1943 óta (!) bányász volt. „Munkájával kapcsolatban kifogás nem merült fel, azt pontosan, jól végezte, de az üzem vezetésége az egyes munkatársaihoz való viszonyát nem tartotta megfelelőnek, és ezért fűrészmesteri beosztásából alacsonyabb beosztásba helyezték.”⁷² Molnárnak egy családi ház vagyona volt, amelyet bankkölcsön terhelt. 1966. április 28-án tartóztatták le.

Illés József (1936) VI. r. vádlott csillás, 5 kiskorú gyermek apja. Szegény családban nőtt fel, apját nem ismerte. 1950 óta bányász, kifogástalan munkaerő volt. Vagyontalan. 1966. április 28-án tartóztatták le.

Hamusics László (1944) VII. r. vádlott – Hamusics János testvére – kétgyermekes, vagyontalan segédmunkás volt egy fűrészüzemben. Szabadlábón védekezett.

Kiss Lajos (1922) VIII. r. vádlott bányász volt. Két kiskorú gyermek apja. Egy családi ház vagyona van. „1956-ban lakóhelyén Nyírádon tevékeny résztvevője volt az ellenforradalmi eseményeknek. Ellenforradalmi cselekményeiért büntetőjogilag felelősségre vonva nem lett.”⁷³ Szabadlábón védekezett.

Lengyel József (1902) IX. r. vádlott egyéni gazdálkodó volt 800 négyszögöl szántó és 1200 négyszögöl szőlő birtokán. Gyermekei nagykorúak. „1951-ig földjeinek állami tulajdonba vételéig 41 kh. [katasztrális hold] földön gazdálkodott. [...] Az állam iránti kötelezettségeit teljesíti.”⁷⁴ Szabadlábón védekezett.

A vád tárgyává tett cselekmény

A vádirat szerint Hamusics Jánosnak „szinte gyermekora óta szenvedélye a fegyverek és a különböző robbanószerek gyűjtése és az azokkal való foglalkozás.”⁷⁵ 1964 és 1965 során házilag öt darab pisztolyt készített, amelyek alkalmasak voltak 6 mm-es kispuskalőszer kilövésére. A fegyverek elkészítésébe Hamusics János bevonta Balázs Sándor II. r. vádlottat. Lőszert Molnár János V. r. vádlott szerzett a pisztolyokhoz. (A lőszerért Molnár kapott egy házilag készült pisztolyt Hamusicstól). „A fegyverkészítés közben I. és II. r. terheltek kicserélték politikai kérdésekkel kapcsolatos véleményüket. Hamusics, aki már az ellenforradalmat megelőzően (de azóta különösen!) rendszeresen hallgatója a Magyar Népköztársaság szocialista államrendjével szemben meglehetősen gyakran ellenségesen nyilatkozó külföldi rádióknak és elsősorban a Szabad Európa rádió adásainak, azok hallgatásába bevonta Balázs Sándort. [...] Az uszító tartalmú ellenséges propaganda a terhelteknél kedvező

⁷¹ Vádirat, 4.

⁷² Vádirat, 4.

⁷³ Vádirat, 4.

⁷⁴ Vádirat, 5.

⁷⁵ Vádirat, 5.

talajra talált, mert hatására arra a közös véleményre jutottak, hogy Magyarországon rendszerváltozás fog bekövetkezni, annak révén, hogy újabb háború fog kitörni, amelyben a szocialista országok szenvednek vereséget, vagy pedig megismétlődik az 1956-os ellenforradalom.”⁷⁶ A vádirat ezután kiemeli, hogy „Hamusics János egyetértett Balázs rendszerellenes kijelentésével és a *munkahelyén élvezett anyagi és erkölcsi megbecsülés ellenére* hozzá hasonlóan nyilatkozott”.⁷⁷ [Kiemelés tőlem – K. F.]

„1965 nyarán és ősz elején már arról tárgyaltak, hogy egy rendszerváltozás esetére, illetve annak elősegítése érdekében nekik is tenni kell valamit, fel kell készülniük, és mindezek előtt fegyverre, lőszerre, robbanóanyagra és emberekre van szükségük.”⁷⁸ Ezért szereztek – jelentős mennyiségű – négy és fél kg – paxitot és 60–80 elektromos gyutacsot. Ezek segítségével vascsövekből és konzerves dobozokból gránátokat készítettek.

1965 novemberében Balázs és Hamusics arról beszéltek, hogy fel kellene robbantani a budapesti és a szombathelyi Lenin szobrot, valamint a Szabadság szobrot.

1965 novemberében felkeresték Papp Pál III. r. vádlottat, és beszéltek terveikről. „Papp az elhangzottakkal egyetértett”, majd közölte, csatlakozik a csoporthoz. Papp a munkahelyén készített a csoport számára 18 db gránát készítésre alkalmas vascsövet. A csoport bővítése során beszerverték Molnár János V. r. vádlottat, majd Búzás Istvánt, aki IV. r. vádlott lett az ügyben. „Búzás felajánlotta az összeesküvés részére az 1956-os ellenforradalom idején szerzett és ezután kézigránátokkal együtt elrejtett német katonai géppisztolyát.”⁷⁹

Illés József VI. r. vádlott (Hamusics élettársának sógora) beszerzésére 1965 decemberében gondolt az I. r. vádlott. Illés be is lépett a „csoportba”. Ígéretet tett fegyverek és lőszer, valamint nikotin beszerzésére. Az utóbbit egy esetleges – állatok elleni – szabotázs akcióhoz akarták felhasználni.⁸⁰ A csoport tagjai karácsony táján a csékuti kocsmában találkoztak, ahol Molnár János V. r. és Papp Pál III. r. vádlottat bemutatták egymásnak (kiderült, hogy régi ismerősök). A találkozó után Balázs javaslatára Kiss Lajos VIII. r. vádlottat is felvették a csoportba, „mert 1956-ban ő is ellenforradalmár volt, »beleváló ember«, s mivel Nyirádon bányász, hátha tudna szerezni a tervezett robbantáshoz erősebb robbanóanyagot, dinamitot ...”⁸¹ „Elmondták neki [ti. Kiss Lajosnak – K. F.], [hogy] még további fegyverekre és dinamitra lenne szükségük rendszerellenes tevékenységükhöz. A robbanóanyaggal Budapesten és Szombathelyen akarják a Lenin szobrot felrobbantani, ha azokat alkalmasnak találják, de ha ezek a robbantások a rendszerváltozáshoz nem lesznek eléggé hatásosak, akkor Székesfehérváron felrobbantják a vasutat, és gyújtogatni fognak a tsz-ekben is. Kiss Lajos helyeslően fogadta az elhangzottakat.”⁸² Végül Kiss nem szerzett sem fegyvert, sem dinamitot, de a szervezkedést nem jelentette fel.

Hamusics János és Balázs Sándor 1966. január elején felkereste Lengyel József IX. r. vádlottat is. Közölték Lengyellel, hogy „jónéhányan [sic!] rendszerváltozásra várnak, és fegyverre lenne szükségük”.⁸³ Lengyel nem tudott fegyvert szerezni, de Hamusicsékát nem jelentette fel.

⁷⁶ Vádirat, 6.

⁷⁷ Vádirat, 6.

⁷⁸ Vádirat, 6.

⁷⁹ Vádirat, 7.

⁸⁰ Vádirat, 8.

⁸¹ Vádirat, 9.

⁸² Vádirat, 9.

⁸³ Vádirat, 9.

1966. január közepén Balázs Sándor Szombathelyen tartózkodott, megszemlélte a Lenin-szobrot, és megállapította, hogy nem alkalmas a helyzet a robbantásra. Ez után Hamusics és Balázs Budapestre utazott. Itt megszemléltek a Dózsa György úti Lenin-szobrot és a szovjet hősi emlékművet, de úgy ítélték meg, hogy a robbantás feltűnés nélkül nem hajtható végre. Erről tájékoztatták társaikat is.

1966. február közepén Hamusics János megnézte a badacsonytomaji munkásőrség fegyverraktárát, lehetne-e onnan fegyvereket szerezni betörés útján,⁸⁴ de az ötletet nem tartotta megvalósíthatónak. Február második felében Hamusics János tájékoztatta csoportjuk tevékenységéről öccsét, Hamusics László VII. r. vádlottat, aki csatlakozott a csoporthoz. Egy elhagyatott helyen, az ún. Gyürehegyen együtt lóttek célba, és kipróbálták a házilag készített gránátok hatását is. 1966. február végén Molnár Jánost és Illés Józsefet kirekesztették a csoport további tevékenységéből.

Február végén felmerült a gondolat, hogy vasútvonal-robbantással kellene fellépni a rendszer ellen. Hamusics János március közepén értesült a devecesteri letartóztatásokról – Vaczkó László és társainak letartóztatásáról –, s ez felgyorsította az eseményeket. „Hamusics és Balázs – az utóbbi javaslatára – úgy döntöttek, hogy a vasútrobbantást most kell végrehajtaniuk, mert ezáltal a devecesteri csoportra terhelnék a gyanút, másrészt pedig *a hatóságok előtt demonstrálnák, hogy a letartóztatások ellenére tevékenykednek a rendszer ellenes erők.*”⁸⁵ [Kiemelés tőlem – K. F.]. Nem érdemes most a vádirat ellentmondásán elidőzni, hogy ti. a letartóztatott devecesteriek miként robbanhatnak vasutat, de tény, hogy a Hamusics-csoport ilyen módon akart „segíteni” Vaczkóékon.

Balázs és Hamusics megállapodtak, hogy Tószok és Devecester között 1966. március 27-én felrobbantják a vasúti síneket. Hamusics március 25-én Balázs lakásán 1,5 kg paxit felhasználásával robbanószerkezetet készített – rúdelemek és egy ébresztőóra, valamint elektromos gyutacsok beépítésével. Hamusics János és Balázs Sándor 27-én délután mindketten az ajkai vasútállomásra utaztak, majd innen körülbelül másfél km gyaloglás után a sínek alatt elhelyezték a robbanószerkezetet, amelyet Hamusics március 28-án hajnali 4 órára élesztett. Ez után mindketten visszamentek Ajkára, majd lakásukra távoztak. „A robbanás 1966. március 28-án hajnali 4 órakor bekövetkezett, amelynek hatására a vasúti pályatest külső sínszála 80 cm-es szakaszon kiszakadt. Ennek következtében az Ajka felé haladó 1868/b számú tehervonatot továbbító mozdony 4 óra 35 perckor kisiklott.”⁸⁶

1966. március 30-án Hamusics János Búzás Istvánnak elbeszélte a történeteket, és felvetette más objektumok – távvezeték, transzformátorok, zalai olajvezeték – felrobbantásának tervét is. Április elején Papp Pált is tájékoztatták és felhívták, derítse fel az ajkai erőmű transzformátorainak robbantási lehetőségét.

Ezt a tényállást – amelyet a vádlottak lényegében beismertek – tette vád tárgyává az ügyész az alábbi jogi minősítéssel: I. r. Hamusics Jánost és II. r. Balázs Sándort fegyveres összeesküvés kezdeményezése és vezetése büntetével vádolta, amellyel összefüggésben rombolást követtek el;⁸⁷ III. r. Papp Pál, IV. r. Búzás István, V. r. Molnár János, VI. r. Illés József, VII. r. Hamusics László vádlottakat fegyveres összeesküvésben való részvétel bűn-

⁸⁴ Vádirat, 11.

⁸⁵ Vádirat, 12.

⁸⁶ Vádirat, 13.

⁸⁷ Btk. 116. § (1) bek., (3) bek. a/ és c/ pont. A büntetési tétel 10 évtől 15 évig terjedő szabadságvesztés vagy halál.

tettével;⁸⁸ VII. r. Kiss Lajos és IX. r. Lengyel József vádlottakat összeesküvés feljelentésének elmulasztása büntetével.⁸⁹

Az első fokú bírósági tárgyalás

A tárgyalás a Veszprém Megyei Bíróságon folyt kilenc napon keresztül.⁹⁰ Az ítélőtanács elnöke, dr. Marczy Pál, a megyei bíróság elnökhelyettese mellett két ülnök – Tamás József és Molnár László – járt el. A vádat a megyei főügyész, dr. Péntek Károly képviselte. A vádlottak többségének nem volt meghatalmazott védője, az ő védelmüket kirendelt védők látták el.⁹¹

Ezúttal – terjedelmi okok miatt – eltekintünk a tárgyalás részletes ismertetésétől, a védelem – igen szűk korlátok közötti – stratégiájának elemzésétől. Ami a védelmet illeti: a vádlottak lényegében beismerték a vádat, így a védelmi stratégia csupán a legenyhébb büntetés elérését célozhatta meg.

A vád képviselője a végindítványban Hamusics János és Balázs Sándor vádlottakra halálbüntetés kiszabását, Papp Pálra, Búzás Istvánra a büntetési tétel felső határát megközelítő, Molnár János, Illés József és Hamusics László esetében a büntetési tétel közepet megközelítő, Kiss Lajos és Lengyel József vádlottak esetében a minősítésük szerinti büntetés felső határát közelítő szabadságvesztések és mellékbüntetések kiszabására tett indítványt.⁹²

A Hamusics János védelmében eljáró dr. Nemeskéri Ernő védő a halálbüntetés mellőzését és szabadságvesztés kiszabását kérte.⁹³

Balázs Sándor védője, dr. Énekes Zoltán enyhébb minősítést (összeesküvésben való részvételt) és „enyhébb szabadságvesztés büntetés” kiszabását terjesztette elő.⁹⁴

Papp Pál és Molnár János védője – dr. Udvari Pál – a III. r. vádlott esetében feljelentési kötelezettség megállapítását kérte, míg Molnár János felmentését indítványozta, mert álláspontja szerint Molnár János nem követett el bűncselekményt.⁹⁵

Búzás István védője, dr. Sípos Miklós védencével szemben enyhe büntetést kért.⁹⁶

Illés József és Hamusics László védője, dr. Meződi Béla Illés esetében enyhe büntetést kért, míg Hamusics János esetében felmentést, bűncselekmény hiányában.⁹⁷

Kiss Lajos és Lengyel József védője – dr. Szabó Gyula – Kiss esetében felfüggesztett szabadságvesztés kiszabására, Lengyel esetében elsődlegesen felmentésre, másodlagosan enyhe büntetés kiszabására tett indítványt.⁹⁸

Az utolsó szó jogán valamennyi vádlott megbánását vagy sajnálkozását hangoztatta afelett, hogy „belekeveredett” az ügybe.⁹⁹

⁸⁸ Btk. 117. § (1) bek. és (2) bek c/ pont. A büntetési tétel 5 évtől 15 évig terjedő szabadságvesztés.

⁸⁹ Btk. 132. § (1) bek. b/ pont. A büntetési tétel 3 évig terjedő szabadságvesztés.

⁹⁰ A tárgyalási napok: 1966. szeptember 26., 28., 29., 30., október 3., 4., 5., 7. és 13. B.584/1966/7. számú jegyzőkönyv, amelyet egy fogalmazó (Dr. Magyar Gyuláné) készített. A jegyzőkönyv terjedelme 214 oldal. (a továbbiakban: Jkv.)

⁹¹ Molnár János V. r., Hamusics László VII. r. és Kiss János VIII. r. vádlottak volt meghatalmazott védője.

⁹² Jkv., 205.

⁹³ Jkv., 206.

⁹⁴ Jkv., 206.

⁹⁵ Jkv., 206.

⁹⁶ Jkv., 206.

⁹⁷ Jkv., 206.

⁹⁸ Jkv., 207.

Az első fokú ítélet¹⁰⁰

Az első fokú ítélet a halálos minősítést I. r. Hamusics János és II. r. Balázs Sándor terhére állapította meg. Hamusics Jánost halálra, Balázs Sándort 14 év szabadságvesztésre ítélte a bíróság. Papp Pál II. r., Búzás István IV. r., Molnár János V. r., Illés József VI. r., Hamusics László VII. r. vádlottaknál a minősítés fegyveres összeesküvésben való részvétel volt. Papp Pál és Búzás István 8-8 évi, Molnár János és Illés József 6-6 évi, Hamusics László 5 évi szabadságvesztést kapott főbüntetésül. Kiss Lajos VIII. r. és Lengyel József IX. r. vádlottak esetében a feljelentési kötelezettség elmulasztása lett az ítéleti minősítés. Mindketten 1-1 évi szabadságvesztést kaptak főbüntetésül.¹⁰¹

Az első fokú bíróság a *tényállást* lényegileg a vádiratban foglaltak szerint állapította meg.¹⁰² A vádlottak – V. r. Molnár János kivételével – beismerésben voltak, s így Molnár tagadása sem jelentett nehézséget a tényállás megállapítása során. A büntetés kiszabásánál a bíróság abból indult ki, hogy „a terheltek által elkövetett büntett rendkívül nagy társadalomra veszélyességgel bír. Különösen kiemelkedik ebből Hamusics János és Balázs Sándor vádlottak tevékenysége.”¹⁰³ „A halálbüntetés kiszabását indokolta még az a körülmény is, hogy a vádlott [ti. Hamusics János – K. F.] a tárgyaláson történt kihallgatása befejeztével is még azt állította, hogy még mindig hisz abban, hogy helyesen cselekedett, csupán az utolsó szó jogán némi kényszeredettséggel nyilatkozott akként, hogy megbánta cselekményét. A megbánása azonban nem volt őszinte, vádlott egy makacs természetű egyén, aki saját elképzelései mellett végsőkig kitart.”¹⁰⁴ Balázs Sándor esetében a bíróság nem látott olyan elszántságot, s ezáltal úgy ítélte meg, hogy bár a cselekmény „tárgyi társadalomra veszélyességi foka azonos Hamusics János I. r. vádlott cselekményének tárgyi súlyával, az alanyi oldalon mutatkozó bűnösségi foka azonban már enyhébb”.¹⁰⁵

A nem jogerős halálbüntetés kihirdetése után az ítélotanács *javaslatban* foglalt állást a jogerőre emelkedés esetén lefolytatandó kegyelmi eljárásról. Marczy Pál és ülnökei a *kegyelmi kérelem teljesítését javasolták*.¹⁰⁶ A javaslat úgy foglalt állást, hogy az „általános visszatartó hatás érdekében a halálbüntetés kiszabása szükséges és indokolt volt. A halálbüntetés kiszabása megtette hatását, mert azóta [a fertőzött gócpontban, az ajkai szénmedencében] ellenséges megnyilvánulásokat nem tapasztalni. Így tehát a büntetés kettős célja közül az egyik, az általános visszatartó hatás már elérte célját. Ezért a büntetőtanács véleménye szerint a halálbüntetésnek kegyelemből szabadságvesztésre történő átváltoztatását javasolja.”

Az ügyész az ítélet kihirdetése után három nap gondolkodási időt kért, majd Balázs Sándor, Papp Pál, Búzás István, Molnár János, Illés József, Kiss Lajos és Lengyel József terhére jelentett be fellebbezési óvást. Hamusics János, Balázs Sándor, Papp Pál, Búzás István, Molnár János, Illés József, Hamusics László, Kiss János, és Lengyel József, valamint védőik részben téves minősítés miatt és enyhítés végett fellebbeztek. Felmentést csak Hamusics László és védője kért.

⁹⁹ Jkv., 207–209.

¹⁰⁰ B.584/1966. Kihirdetve 1966. október 13. Terjedelme 81 oldal.

¹⁰¹ Valamennyi vádlottat mellékbüntetésül különböző időtartamra eltiltották a közügyektől, többet különböző értékű vagyonelkobzásra is ítélték.

¹⁰² I. fokú ítélet, 15–47.

¹⁰³ I. fokú ítélet, 70.

¹⁰⁴ I. fokú ítélet, 71–72.

¹⁰⁵ I. fokú ítélet, 73.

¹⁰⁶ B.584/1966/7/a. irat eredeti aláírásokkal.

A másodfokú tárgyalás

A Legfelsőbb Bíróság 1966. december 29. és 30. napjára tűzött határnapot a másodfokú tárgyalásra. Az ítélőtanács tagjai: Dr. Vágó Tibor tanácselnök, dr. Simándi György előadó bíró és dr. Király Gyula bíró voltak. A jogerős másodfokú ítélet¹⁰⁷ egyes vádlottak esetében a minősítést pontosította. Hamusics János és Balázs Sándor vádlottak esetében fegyveres összeesküvés kezdeményezésének, vezetésének és ezzel összefüggésben – Balázs Sándor II. r. vádlott esetében bűnszegédi minőségben – közveszélyt előidéző módon elkövetett rombolásnak,¹⁰⁸ Búzás István IV. r. vádlott cselekményét fegyveres összeesküvés támogatásának, Hamusics László VIII. r. és Kiss Lajos VIII. r. vádlott cselekményét fegyveres összeesküvés támogatására irányuló előkészületnek minősítette.

Sajátos az az okfejtés, ahogy a „közveszélyt előidéző módon” minősítést a Legfelsőbb Bíróság indokolta. A sín felrobbantásával tömegkatasztrófa *lehetősége* nyílt meg, mert – ha nem késik a tehervonat – egy munkásvonat haladt volna át a szóban forgó pályaszakaszon 70 km/óra sebességgel. Más szóval a legfelsőbb bírói fórum – megszegve az alapelvet, hogy *bizonytalan tény nem lehet a vádlottak terhére értékelni (in dubio pro reo)* elve), a vádlottak terhére állapított meg egy újabb halálos minősítésű bűncselekményt, merő feltételezés alapján.

Búzás István esetében a *résztevő* helyett a *támogató* megállapítását¹⁰⁹ látta indokoltnak a bíróság – Hamusics László és Kiss Lajos esetében pedig az *előkészületet*¹¹⁰ állapította meg.

A büntetések indokolásánál – Hamusics János esetében – a Legfelsőbb Bíróság érdemben nem tett semmit hozzá az első fokú ítélethez, csupán „kiemelendőnek tartja az általános megelőzést. [...] Ilyen jellegű bűncselekmények elkövetőivel szemben a büntetés célja – különös figyelemmel az előtérbe lépett általános megelőzésre – a törvény legszigorúbb, kivételként alkalmazható büntetésével, a halálbüntetéssel érhető el.”¹¹¹ A védelmi érvelésre – hogy ti. Hamusics Jánosnak igen nehéz gyermekkorra volt, és hogy a munkásosztály tagja – a Legfelsőbb Bíróság kifejtette: harminc éven túli, családos és rendezett anyagiak között élő személy esetében a gyermekkorra nem lehet hivatkozni. Rámutatott továbbá, hogy „nem lehet enyhítő körülményként értékelni a vádlott osztályhelyzetét sem. Ha ugyanis az elkövetők nem politikai tájékozatlanságból vagy megtévesztés hatására követték el a cselekményeiket, hanem tudatos, ellenséges érülettel vezérelve támadtak a dolgozó nép államára, s törvényes rendje ellen, akkor nem lehet enyhítő az, hogy származásukra nézve ahhoz az osztályhoz tartoznak, amelynek az érdekei ellen fordultak, vagyis amely osztály hatalmának megdöntése végett tevékenykedtek.”¹¹²

A Legfelsőbb Bíróság Balázs Sándor főbüntetését 11 évre, Búzás Sándor főbüntetését 7 évre, Hamusics László és Kiss Lajos szabadságvesztés büntetését 1-1 évre, Molnár Lajos és Illés József szabadságvesztését 4-4 évre enyhítette. Enyhített továbbá a mellékbüntetésekben – vagyonelkobzás és közügyektől eltiltás – is. A többi vádlott esetében az első fokú ítéletet helybenhagyta.

¹⁰⁷ Bf.V.1385/1966/17. Az ítélet 19 oldal terjedelmű.

¹⁰⁸ A rombolás itt a Btk. 125. § (1) bek. és (2) bek. b/ pontja szerint minősül, amely önmagában is halállal – vagy 10–15 évig terjedő szabadságvesztéssel – büntethető cselekmény.

¹⁰⁹ Vö. Btk. 117. § (1) és (2) bek. c/ pont.

¹¹⁰ Btk. 11. § (1) bek.

¹¹¹ II. fokú ítélet, 14.

¹¹² II. fokú ítélet, 14–15.

A Legfelsőbb Bíróság eljárás tanácsa az ítélet jogerőre emelkedése után véleményezte a kegyelmi kérvényt. A legfőbb ügyész képviselője¹¹³ nem ajánlotta kegyelemre Hamusics Jánost, mert az „az állami és társadalmi rend konok ellensége, megjavítására nincs remény”.¹¹⁴ Az előadó bíró véleménye: „Hamusics János elítéltet kegyelemre nem ajánlja, mivel az általános megelőzés szempontjai a büntetés végrehajtását indokolják”.¹¹⁵ [Kiemelés tőlem – K. F.] Az előadó bíró álláspontjához csatlakozott a szavazó bíró és a tanács elnöke is. Ezzel Hamusics János sorsa megpecsételődött. A kegyelmi jogkör gyakorlója, a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1967. február 10-én a kegyelmi kérelmet elutasította.¹¹⁶ Hamusics Jánost a veszprémi börtönben 1967. február 17-én 6 óra 10 perckor felakasztották.¹¹⁷

A jogállam mérlegén

A rendszerváltoztatás folyamatában súlyos kérdésként merült fel, milyen választ ad a kiépülő jogállam a diktatúra koncepciók eljárásaira. Két kérdést kellett megoldani: egyrészt a hamis tényállás alapján, manipulált vallomásokra és hamis bizonyítékokra alapuló ügyeket, másrészt a diktatúra amorális jogszabályaira alapozott ítéleteket kellett jóvátenni. Ennek a folyamatnak ma már terjedelmes irodalma van.¹¹⁸

Tény, hogy a rendkívül nagy számú „elítélt” – különböző okokból jogsértő – elítélésének reparációjára a semmisségi törvények¹¹⁹ megoldást adtak, jórészt az *ex lege*¹²⁰ semmissé nyilvánítással. Csupán a Legfelsőbb Bíróság járhatott el szűk körben konstitutív jogkörben. Az 1992. évi XI. tv. (harmadik semmisségi törvény) – amely az 1963 és 1989 között elkövetett állam elleni és egyes közrend elleni bűncselekmények miatt elítéltek ítéletének semmissé nyilvánításáról rendelkezett – azonban szakított az *ex lege* megoldással, és azt konstitutív alapra helyezte. Így a bíróságokra bízta az egyes ítéletek semmissé nyilvánítását. A mérlegelés alapjául a törvény az 1976. évi 8. tvr.-rel kihirdetett, az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXVI. Ülésszakán 1966. december 16-án elfogadott *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában* rögzített alapjogok szolgálnak. Más szóval, a semmisség megalapítása annak jár, akit a fenti alapjogok gyakorlása miatt ítélték el. Az alapjogok nem tartalmazzák a diktatúrák elleni fegyveres harc jogát.

A Vaczkó-ügyben a Legfelsőbb Bíróság határozatában kimondta a semmisséget,¹²¹ mégpedig olyan indokolással, hogy a Vaczkó László-féle csoport „célja az 1956-os eszmék ébrentartása, röplapok terjesztése, fegyverek gyűjtése volt. [...] A Legfelsőbb Bíróság meg-

¹¹³ Dr. Radó Ilona.

¹¹⁴ Kegyelmi tanácskozási jegyzőkönyv, 1966. december 30. Bf. V. 1385/1966/17.

¹¹⁵ Uo.

¹¹⁶ E.T.0017/1/1967. számú határozat.

¹¹⁷ Kivégzési jegyzőkönyv: B.584/1966/19. sz., lásd a büntetőügy iratai között. Jelen voltak: Dr. Marczai Pál, az első fokú ítéletet meghozó tanács elnöke, dr. Péntek Károly megyei főügyész, Kórosi Tivadar börtönparancsnok, dr. Horváth György fogalmazó, jegyzőkönyvvezető, dr. Bede Antal, dr. Timár Károly igazságügyi orvosszakértők és az ítéletvégrehajtók, akiket nem nevezett meg a jegyzőkönyv.

¹¹⁸ Vö.: Kahler: *Joghalál*, i. m.; Kahler Frigyes (szerk.): *A semmisségi törvények*. Budapest, 2002. (Büntetőjogi tanulmányok III.) 7–309.

¹¹⁹ Az 1989. évi XXXVI. tv.; 1990. évi XXVI. tv.; 1992. évi XI. tv.; 2000. évi CXXX. tv.

¹²⁰ A törvény erejénél fogva megállapított.

¹²¹ NT.II.323/1990/2. 1990. október 4. Dr. Fehér István tanácselnök, dr. Horányi Miklós és dr. Akác József legfelsőbb bírósági bíróból álló tanács.

állapította, hogy Vaczkó László az 1989. évi XXXVI. Törvény 1. §-ában meghatározott időhatáron túl, de a népfelkelés eseményeivel kapcsolatban követett el politikai bűncselekményt. Ezért elítélését az 1989. évi XXXVI. törvény 3. §-a alapján semmissnek nyilvánította”. (Azaz az ügyet úgy kell tekinteni, mintha meg sem történt volna.)

Más a jogi helyzet a Hamusics-ügyben. A tényleges fegyveres fellépést mint a diktatúra elleni küzdelem eszközét a nemzetközi jog nem ismerte el, és így a semmisséget a bíróság nem mondhatta ki.

Mi azonban az utókor ítélete az esetről? A történetírás nem kerülheti meg a kérdést: terrorista volt-e Hamusics János, vagy egy rossz korban fellépő szabadságharcos?

E sorok írója nem akarja megkerülni a választ, amelyet mint saját véleményét ajánlja az Olvasó figyelmébe: *A terrorista támadások* olyan – ártatlan polgárok sokaságának életét követelő – fegyveres támadások, amelyekkel egyes – bel- vagy külföldi – csoportok politikai céljait kívánják elérni. Ezért cselekményeik az emberiség ellen elkövetett bűntettek. A Hamusics János vezette csoport – amelynek egyébként semmi köze nem volt külföldi titkosszolgálatokhoz – azonban *soha sem támadt civil személyek életére*. Az általuk tervezett – szobrok, ipari objektumok ellen irányuló – és a végrehajtott vasúti pályát megrongáló robbantás célja nem emberek meggyilkolása, hanem *figyelemfelhívás* volt, a diktatúra elleni tömegmozgalom kiváltása céljából. Tetteik így az 1956-os forradalom szabadságeszméjéhez kapcsolódnak. Hamusics János nem volt terrorista, hazája függetlenségéért akart harcot indítani egy alkalmatlan korban. Nyugodjon békében.

FRIGYES KAHLER

*The Retaliation of the Spirit of 1956 after Ten Years.
The Cases of László Vaczkó and János Hamusics*

The fourth statutory rule of 1963, which was the legal termination of the greatest political retaliation in Hungarian history, of the revenge following the 1956 revolution and war of independence, granted amnesty to those who had participated in the revolution and had been imprisoned because of that. The Kádarian politics that followed did its best to try to obliterate the memory of the revolution, successfully. Still there remained a small number of people who not only failed to forget the event but wanted to keep its memory alive and even continued the fight. In the year of the 10th anniversary of the revolution 991 persons were prosecuted on charges of (political) attempts against the state. This figure was 594 in the previous and 529 in the following year. In 1966, political police discovered six so called armed conspiracies. With one exception all of these covered such acts as printing of leaflets, while in one case miners with an anti-Soviet intent blew up a railroad. The paper describes two cases tried at the County Court of Veszprém. In the Vaczkó case, an “armed conspiracy” of a number of village intellectuals having distributed leaflets, the first defendant was sentenced to 8 years of imprisonment. In the Hamusics case a death sentence was passed and carried out, while many of the miners who had been ready for an armed fight against the Soviet army got severe prison terms.